

Burundako euskararen fonologia egitura *The phonological structure of Burunda Basque*

Koldo Zuazo*

Universidad del País Vasco/Euskal Herriko Unibertsitatea (UPV/EHU)

ABSTRACT: The Burunda region is located in western Navarre, on the border between the territories of Alava and Gipuzkoa. The Burunda speech is well known to be influenced by this border location, but it also bears its own distinctive features. In this article I describe the phonological structure of this local variety to honor Professor Jose Ignacio Hualde, who has done so much and such a good work in the field of phonology.

KEYWORDS: Basque dialectology; phonology; Burunda; Sakana.

LABURPENA: *Burunda eskualdea Nafarroako mendebalean dago, Arabaren eta Gipuzkoaren mugan. Hango hizkeran ere ezagun da kokagune horren eragina, baina badira, gainera, bertako bereizgarriak. Hizkera horren fonologia egitura erakutsiko dut, fonologiaren alor horretan hainbeste lan, eta hain ona, egin duen Jose Ignacio Hualde irakaslearen omenez.*

HITZ GAKOAK: *euskal dialektologia; fonologia; Burunda; Sakana.*

Jose Inazio Hualde irakasle eta adiskidearen omenez, Burundako hizkeraren fonologia egitura hartu dut hizpide. Euskal hizkeren artean fonologia aberatsenetakoa da Sakanakoa, eta, jakina, horixe izan da hizkera hori aukeratzeko arrazoia. Hain zuzen, Hualdek berak ere izan du hizkera hori aztergai (Hualde 1990, 1991, 1996).

Nafarroako mendebalean dago Sakana eskualdea, Gipuzkoaren eta Arabaren mugan. Eskualdearen ekialdean, Uhartea Arakildik sortaldera, galduta dago euskalkia. Burunda dago eskualdearen mendebalean, sei herriz osatuta; horietako bakarrean dirau euskalkiak bizirik: Urdiainen. Eskualdearen erdigunean bost herri dira: Etxarri Aranaz, Ergoiena, Arbizu, Lakuntza eta Arruazu.

* **Harremanetan jartzeko / Corresponding author:** Koldo Zuazo. Hizkuntzalaritza eta Euskal Ikasketak Saila - Letren Fakultatea (UPV/EHU). Unibertsitatean ibilbidea, 5 (01006 Gasteiz). – koldo.zuazo@gmail.com

Nola aipatu / How to cite: Zuazo, Koldo (2023). «Burundako euskararen fonologia egitura», *ASJU*, 57 (1-2), 991-998. (<https://doi.org/10.1387/asju.25979>).

Jasoa/Received: 2022-06-30; Onartua/Accepted: 2022-10-23.

ISSN 0582-6152 - eISSN 2444-2992 / © UPV/EHU Press

Lan hau *Creative Commons Aitortu-EzKomerziala-LanEratorririkGabe 4.0 Nazioartekoa* lizentzia baten mende dago

Sakanako hizkeren artean bada batasuna, baina Burundakoak badu nortasuna. Alde batetik, mendebaletik —Arabatik—, Gipuzkoatik eta Nafarroatik elikatu da. Bestetik, bertan sortu dira hainbat gauza berri eta, aldi berean, gauza zaharrak ere gorde dira. Burundako hizkera horixe hartu dut neure lanerako oinarri, baina Sakanako erdigunea ere sarri agertuko da harekin batera.

Esan dezadan hiru egonaldi egin ditudala Burundan: 1990ean lehena; orduko emaitzak (Zuazo 1995) txostenean aurkeztu nituen; 2007-2010 bitartean bigarrena; horren emaitza (Zuazo 2010) liburuan aurkeztu nuen; 2018-2021 bitartean hirugarrena; (Zuazo 2022) hiztegia agertu dut.

1. Bokalak

Gertakari hauek ageri dira Burundako bokalen sailean:

1. Nafarroako euskararen ezaugarri diren aferesiak (*kusi* ‘ikusi’) eta sinkopak (*atra* ‘atera’) ez dira ohikoak Sakanan. Aldiz, *-i* galtzeko joera dago aditz partizipioetan Sakana guztian. Urdiaingoak dira adibideak: *ekar ber dik* ‘ekarri behar dik’; *etor dok* ‘etorri duk’; *ibil dia* ‘ibili dira’; *ibil diai* ‘ibili [eduki] ditek’; *ikas genduken* ‘ikasi genian’; *ikus dot* ‘ikusi dut’; *itxas dot* ‘itsatsi dut’; *yakus zuatziken* ‘erakutsi zizkidaan’; *yos jitunu* ‘erosi ditinagu’. Arauzkoa da geroaldian: *ekarko* ‘ekarriko’; *etorko* ‘etorriko’; *ibilko* ‘ibiliko’; *ikusko* ‘ikusiko’.

2. Nafarroa gehienez, eta Hego Euskal Herriko eremu zabalean bezala, Sakanan ere gertatzen da *a > e* asimilazioa, aurreko silaban *i* eta *u* bokalak daudenean. Honetan bada alde Burundatik Sakanako erdigunera. Erdiguneko hizkeretan indartsua da asimilazioa; Burundan, gehienbat, *a* artikulua denean gertatzen da, horren ondoren kontsonanteren bat dagoenean: *txoiek* ‘txoriak’; *umiek* ‘umeak’; *aitzien* ‘haitzean’; *baitien* ‘batean’. Artikuluaren ondoren kontsonanterik ez bada, ez dago asimilaziorik: *baserria* (ez *baserrie); *eguna* (ez *egune); *sua* (ez *sue). Hain zuzen, Jose Ignazio Hualde izan zen debeku honetaz konturatzen lehena (Hualde 1990), Arbizuko hizkera aztergai zuela. Geroago, Jose Luis Erdoziak (2001: 97) Sakanako beste hizkera batzuetan ere aurkitu zuen gertakari bera: Dorraon, Unanun eta Arruazun.

Burundan, artikulua ez denean, hitz jakin batzuetan baizik ez da gertatzen *a > e* asimilazioa: *bier* ‘bihar’; *biets* ‘behats, mehats [bakan]’; *iekin* ‘irakin’; *ikeatu* (eta *ikatu*) ‘ikaratu’; *maietz* (eta *maiatz*); *miezkatu* ‘miazkatu’; *siets* ‘sirats [zingira]’. Hitanoko 1. pertsonako adizki batzuetan ere gertatzen da: *diet* ‘diat’; *jitwet* ‘jituat [ditiat]’; *nuek/nuen* eta *niywek/niywen* ‘noak/noan’; *jakiet* ‘jakiat [zakiat]’. Baita *-txo* atzizki txikigarria *bat* zenbatzailearekin elkartzen denean ere: *katutxwet* ‘katutxo bat’; *txikitxwet* ‘txikitxo bat’.

3. Erdialdeko euskararen bezala, Burundan ere *e > a* egiteko joera dago dardarkari azkarraren aurrean: *asarre* ‘haserre’; *baztar* ‘bazer’; *egwardi* ‘eguerdi’; *ifarnu* ‘infernu’; *izardi* ‘izerdi’; *iztar* ‘izter’; *maiztar* ‘maizter’; *muskar* ‘musker’; *pitxarreko* ‘pitxer’; *uzkar* ‘uzker’. Sakanako erdigunean ez dauka indarrik: *asarre*, *baztar* badira; leku batzuetan *ear* ‘eder’ eta *egwardi* ere bai.

4. Asimilazio/disimilazio gertakari hauek ageri dira Burundan: *agi* (< *agiri*) ‘ageri’; *sinistatu* ‘sinestatu [sinetsi]’; *apiki* ‘apika’; *bekela/bezela* ‘bezala’; *emen* ‘omen’;

erleju ‘erloju’; *bultzurrun* ‘giltzurrun’; *ikutu* ‘ukitu’; *irriti* ‘urruti’; *piliskorrien* ‘biluzgorrian’; *zuldur* ‘zuldar’; *zuztur* ‘zuztar’.

5. Hiatoetan berezi agertzen da Sakana. Bost arau nagusi ikusiko ditugu:

5.1. /e + a, e, o/ > i egiten da Sakana osoan. Urdiainen, esate baterako: *etxīau* ‘etxe hau’; *astīontan* ‘aste honetan’; *umīorrek* ‘ume horrek’; *bior* ‘behor’; *lior* ‘lehor’.

Nabarmentzekoa da bokal horien arteko kontsonanteren bat galtzen denean ere gauzatzen dela araua: *abiastu* ‘aberastu’; *biandu* ‘berandu’; *biar* (< *berar*) ‘belar’; *etxīá* ‘etxera’; *urtio* ‘urtero’. Sakanatik kanpo, Otxandion (Bizkaia) baizik ez dut aurkitu gertakari hau (Zuazo 2017: 115-116).

Hitz hasieran ere gauzatzen da: *yain* ‘eragin/erein’; *yainun* (< *ereinegun*) ‘herenegun’; *yaitzi* (< *ereitzi*) ‘iritzi’; *yakusi* ‘erakutsi’; *yan* ‘edan/eroan [eraman]’; *yantzi* ‘erantzi’; *yantzun* ‘erantzun’; *yausi* ‘erausi [hizketaldi zaratatsua, zalaparta]’; *yaztun* ‘eraztun’; *yon* ‘egon’; *yosi* ‘egosi/erosi’; *yozein* ‘edozein’; *yun* ‘egun’; *yuzki* ‘eguzki’. Erdoziaren (2001: 61) esanetan, Etxarri Aranatzen, Lizarragan, Unanun eta Lakuntzan ere bada gertakari hau. Sakanatik kanpo, Larraungo hego-ekialdean, Basaburuan eta Imozko alderdi batzuetan aurkitu du Amaia Apalauzak (2012: 259-261). Zuberoan ere bada. Barkoxen, esate baterako, adibide hauek bildu nituen 2022ko udazkenean: *iósi* ‘erosi’; *iáiki* ‘eraiki’; *iáitsi* ‘eraitsi’; *iáman* ‘eraman’; *iduntsi* ‘erauntsi [ari izan]’; *iói* ‘erori’.

5.2. /o + a, e, o/ > u egiten da Sakana osoan: *goxuena* ‘goxoena’; *mutikwoi* ‘mutiko hori’ Urdiainen. Bokal horien arteko kontsonanteren bat galdu denean ere gauzatzen da: *baswá* ‘basora’; *kanpwá* ‘kanpora’; *gwakan* ‘goraka’.

5.3. /i + a, e, o/ artean *-y-* epentesia sartu izan da, baina gaur egun arau honek Sakanako erdigunean baizik ez dirau bizirik. Burundan ere bazen xx. mendearen erdialdean (Ondarra 1965; Izagirre 1967), baina xxi. mendeko bigarren hamarkadan aztarna gutxi batzuk baizik ez ditut bildu Urdiainen. Alde batetik, *iyó* ‘igo’, *liyo* ‘liho’ esaten dira. Bestetik, [iw] sekuentzia desegiteko sartzten da *-y-* epentetikoa: *nerbiywa* ‘nerbioa’; *manifestaziywa* ‘manifestazioa’; *oliywa* ‘olioa’; *seriywa* ‘serioa’; *ganbiywek* ‘kanbioak’; *juiziywen* ‘juizioan [epaiketari]’; *radiywen* ‘radioan [irratian]’; *telebisiywen* ‘telebisioan [telebistan]’. Izenordainetan ere ageri da: *iywere* ‘inor ere’; *iywerk* ‘inork’; *iywerkin* ‘inorekin’; *iywendako* ‘inorendako’; *iyun* ‘inon’; *iyundik* ‘inondik’; *iywá* ‘inora’.

Bizkaiko eta Gipuzkoako hizkera askotan sartzten da epentesi hori. Nafarroan, berriz, hizkera gutxi batzuetan baizik ez: Sakanako erdigunetik kanpo, Aranon (Zubiri & Perurena 1998: 40), Bortzirietan eta Sunbillan. Malerrekako iparraldean (Doneztebe, Donamaria) eta Bertizaranan ere entzuten omen da tarteka (Zelaieta 2008: 148).

5.4. /u + a, e, o/ artean *-b-* epentesia sartu izan da, baina arau honek ere gaur egun Sakanako erdigunean baizik ez dirau bizirik. Nabarmentzekoa da, gainera, Arbizun, Lakuntzan eta Arruazun daukan ahoskera gogorra, Jose Ignacio Hualdek berak nabarmendu zuen bezala (Hualde 1996: 50-53). 2007-2010 garaian indartsu ikusi nuen Urdiainen 80 urte ingurutik gorako hiztunen jardunean. 2018-2021eko egonaldian bi hitz hauetan baizik ez dut entzun: *subei* ‘suari’; *gaubīen* ‘gauean’.

Harrigarria da epentesi hori erabiltzeak denbora gutxian egin duen atzerakada. xix. mendearen erdialdean oso eremu zabalean jaso zuen Bonapartek ([-1868]). Gaur egun, Sakanako erdigunetik kanpora, Gipuzkoako Beterri eskualdean eta Uro-

laldeko leku gutxi batzuetan (Urrestilla...) baizik ez da erabiltzen; azken honetan adin handiko hiztunen jardunean.

5.5. Mendebaleko euskararen bezala, $a + a > (-ea) > -ia$ egiten da Burundan: *alabĩá* ‘alaba’; *amenazĩa* ‘amenaza [mehatxua]’; *arropĩa* ‘arropa’; *pomadĩau* ‘pomada hau’; *errekĩoi* ‘erreka hori’; *kamisetĩonek* ‘kamiseta honek’; *problemĩonekin* ‘problema honekin’.

Mendebalean bezala, era berean, berez $-e$ amaiera duten hitz batzuk $-a$ amaierakotzat hartzen dira Burundan: *andra* ‘andre’; *antxuma* ‘antxume’; *ardĩla* ‘artile’; *bara* ‘bare’; *basurda* ‘basurde’; *batza* ‘baratze’; *bela* ‘bele’; *erguneralergunara* ‘erbinude’; *fara* ‘joare’; *gata* ‘kate’; *giltza* ‘iltze’; *golda* ‘golde’; *kutza* ‘gurutze’; *mihisa* ‘mihise’; *ota* ‘ote [landarea]’; *pika* ‘bike’; *sara* ‘sare’; *txistara* ‘zizare’; *udara* ‘udare’; *zuma* ‘zume’. Arauzkoa da $-kume > -kuma$ egitea: *astokuma* ‘astakume’; *basurdakuma* ‘basurdekume’; *katakuma* ‘katakume’; *txakurkuma* ‘txakurkume’. Baita $-(g)une > -(g)una$ egitea ere: *beirakuna* ‘begirakune [begirada]’; *biurguna* ‘bihurgune’; *utsuna* ‘hutsune’.

6. Diptongoen sailean gertakari asko daude aipatzeko:

6.1. Ohikoak dira goranzko diptongoak Sakana osoan. Urdiaingoak dira adibideak: *mutikworrek* ‘mutiko horrek’; *egwaizĩonekin* ‘hego haize honekin’; *gĩokwek* ‘gerokoak’; *gwaikwen* ‘oraikoa [oraingoan]’. Arauzkoak dira adlatiboan: *mendiá* ‘mendira’; *errĩá* ‘herrira’; *estudiátzĩá* ‘estudiatzera’; *baswá* ‘basora’; *kanpwá* ‘kanpora’.

6.2. $-ei-$ diptongoa $-ai-$ egiteko joera dago Burundan: *alain* ‘ahalegin’; *araitz* (< *areitz*) ‘haritz’; *axai* ‘azeri’; *eztai* ‘eztei’; *gainu* ‘keinu’; *gáio* ‘gehiago’ (eta *gaiái* ‘gehiegi’, *gaien* ‘gehien’); *iraikan* ‘igerika’; *kaixa* (< *keixa*) ‘gerezi’; *laio* ‘leio’; *laitu* ‘leitu [irakurri]’; *oraitz* (< *oreitz*) ‘oritz’; *yain* ‘erein’; *yaitzi* (< *ereitzi*) ‘iritzi’. Era berean, $-tegi > -tai$ egiten da: *alondai* ‘alondegi’; *artai* ‘artegi’; *oilatai* ‘oilategi’; *usotai* ‘usategi’. Baita $-egi > -ai$ ere: *altuai* ‘altuegi’; *aundiái* ‘handiegi’; *gaiái* ‘gehiegi’; *gizenai* ‘gizenegi’; *luzĩái* ‘luzeegi’.

Burundatik kanpo, Bizkaiko sartaldeko hizkera batzuetan aurkitu dut gertakari hau (Zuazo 2017: 74-75).

Bestalde, diptongo gabeko aldaera hauek esaten dira Burundan: *bintzat* ‘behintzat’; *leze* ‘leize’; *zizilu* ‘zizeilu’. Aldiz, $-ei-$ agertzen da *azkein* ‘azken’ hitzean.

6.3. $-ai-$ > $-ei-$ egiteko joera handia dago Sakanako erdigunean. Burundan ez da horren indartsua, baina han ere badira adibideak: *eskeini* ‘eskaini’; *ezpein* ‘ezpain’; *zerbeit* ‘zerbait’. Era berean, *baiko* ‘gabeko’ > *beiko* egiten da: *burubeiko* ‘burugabeko’; *etxurabeiko* ‘itxuragabeko’. Sarri egiten da $-gaiti$ ‘-gaitik’ > $-geiti$: *zengeiti* ‘zerengatik’.

Hitz gutxi batzuetan $-ai-$ > $-i-$ egin da Burundan: *albitai* ‘albeitari’; *apiz* ‘apaiz’ (eta *apiztxori* ‘buztonikara’); *gaztina* ‘gaztaina’; *lirin* ‘lirain’; *Urdin* ‘Urdiain’. Alderantziz, $-ai-$ diptongoa agertzen da *jaraio* ‘jario’ eta *laister* ‘laster’ hitzetan.

6.4. $-au-$ diptongoa $-a-$ gertatu da zenbait hitzetan: *alki* ‘aulki’; *jangoiko* ‘jaungoiko’; *lanbat* (< *launbat*) ‘larunbat’; *larogei* ‘laurogei’; *zade* ‘zaude’.

Eduki-ren adizkietan $-u-$ bilakatu da Burunda gehiengan; Iturmendin eta Bakai-kun ez bestean: *dukat* ‘daukat’; *duka* ‘dauka’; *dukagu/duku* ‘daukagu’; *dukai* ‘daukate’; *zukan* ‘zeukan’. Hitanoan: *jukat/jukanat* ‘zaukaat/zaukanat’; *jukak/jukan* ‘zaukak/zaukan’; *jukagujukanu* ‘zaukaagu/zaukanagu’. Beste hitz hauetan ere $-u-$ eman du: *baru* ‘barau’; *basurda* (< *basaurda*) ‘basurde’; *irulkan* ‘iraulka’; *yutsin* ‘erauntsi’; *ziun* ‘ziraun’.

Hitz bi hauetan *-o-* agertzen da: *arrantza* ‘arrautza’; *intxor* ‘intxaur’.

Hitz gutxi batzuetan, azkenik, *-a-* > *-au-* gertatu da: *aundi* ‘handi’; *auntzu* ‘antzu’.

6.5. *-eu-* diptongoa *-au-* egiteko joera dago Sakanako erdigunean. Urdiainen (Burunda) hitz hauetan gertatzen da: *autsi* ‘eutsi’; *autzi* (< *eutzi*) ‘utzi’; *aurri* ‘neurri’; *yauli* ‘euli’; *yauri* ‘euri’. Sakanatik kanpo, Bizkaiko sartaldean gertatzen da (Zuazo 2017: 73-75). Iñaki Caminok (1997: 315-316) Aezkoan ere aurkitu zuen, baina ez zuen zehaztu araua zen ala hitz jakin batzuetan baizik gertatzen ez ote zen.

6.6. Goranzko diptongoetan *-we-* > *-e-* egin da hitz hauetan: *zek* ‘zuek’ (eta *zen* ‘zuen’, *zekin* ‘zuekin’, *zendako* ‘zuendako’); *den* ‘duen’; *nen* ‘nuen’; *zen* ‘zuen/zeduen’; *genden* ‘geunden’; *pañelo* (gazt. *pañuelo*) ‘pañelu’.

Beste hauetan *-ĕ-* desegin da: *balinte* ‘baliente’; *pazenzia* ‘pazientzia’.

6.7. Mendebalean bezala (Zuazo 2017: 26), *-un* amaiera gertatu da Burundan hitz hauetan: *asun*, *biun* ‘bigun’, *lurrun* eta *mun* ‘muin’.

7. Bokalen saila ixteko, Burundako aldaera batzuk erakutsiko ditut: *alkar* ‘elkar’; *bildur* ‘beldur’; *burruka* ‘borroka’; *eskuera* ‘euskara’ (eta *eskwaldun* ‘euskaldun’); *etzin* ‘etzan’. Baita bokal epentetikoa erantsi den hitz hauek ere: *arramaio* (gazt. *armario*) ‘armairu’; *errenai* ‘ernari’; *esene* ‘esne’ (eta *esenatu* ‘esnatu [iratzarri]’); *sarrena* ‘sarna [hazteria]’.

2. Kontsonanteak

Sail honetan ere badira nabarmendu beharreko gertakariak.

1. Asimilazio bustidura ezak bereizten du Burundako hizkera inguruko gainetarakoetatik. Euskal hitzetan ez da ageri: *gaineti* ‘gainetik’; *laino*; *oilo* (eta *oilaki*, *oilanda*, *oilar*, *oilasko*, *oilategi*); *saltzaile*; *zaila*. Erdararik aspaldi hartutako hitzetan ere sailhestu egin da bustidura: *ailatu* ‘ailegatu’; *ainaitu* ‘ainaditu [gehitu]’; *bainu*; *dainu* ‘kalte’; *goinata* eta *goinatu*; *kainu* ‘hodi/kanoi’; *kutxilo* ‘ganibet’; *ladrilu* ‘adreilu’; *parmila*; *pastila* ‘pastilla, pilula’; *seinale*; *sila* ‘silla [aulki]’; *teila* (eta *teilatu*).

Gaztelaniatik hartutako hitz berriak dira salbuespena: *bonbilla*, *kuadrilla*, *pasillo*, *tortilla*...

2. Hitz hasieran erdialdeko [x] ahoskera nagusitu da Sakana osoan. Urdiainen entzun ditut hauek: [x]abe ‘jabe’; [x]agi ‘jaiki’; [x]ai ‘jai’; [x]ainko ‘jainko’; [x]aio ‘jaio’; [x]aitxi ‘jaitsi/jetzi’; [x]akin ‘jakin’; [x]an ‘jan’; [x]antzi ‘jantzi’; [x]araio ‘jario’; [x]arein ‘jaregin [askatu]’; [x]arri ‘jarri’; [x]aso ‘jaso’; [x]ator ‘jator’; [x]aun ‘jaun’ (eta [x]angoiko ‘jaungoiko’); [x]o ‘jo’; [x]oku ‘joko’; [x]orratu ‘jorratu’; [x]osi ‘josi’; [x]ostai ‘jostai [trumoi, ostots]’.

Nabarmentzekoa da Sakana gehiengan **joa-* > *fā-* egin dela. Burundan *fān* ‘joan’; *fāra* ‘joare’ esaten dira. Kandido Izagirrek (1967) *afolabaiku* (< *ajolabaiku*) ‘axolagabeko’ jaso zuen Altsasan; *forratu* ‘jorratu’ esaten da Iturmendin eta Bakaikun.

3. Erdialdeko euskararen ez bezala, /f/ ondo errotuta dago Sakanan; ez da *f* > *p* egiteko joera handirik. Urdiainen, esate baterako, aldaera hauek entzun ditut: *afai* ‘afari’; *afizio*; *alfer*; *desafio*; *fanfarron* ‘fanfarroi’; *feia* ‘feria’; *ferra* (eta *ferratoki*, *ferratu*); *festa*; *fixti* ‘piztia’; *furi-furien* ‘puri-purian’; *furrustada* ‘purrustada’; *ifarnu* ‘infernu’; *nafarrei gorri* ‘nafarrereri gorri [elgorri]’; *tufa* ‘tupa’. Hitz gutxitan agertu zait /p/: *napar* ‘nafar’, *pago*, *pattal*, *patxada*, *paxa*, *paxo* (gazt. *fajo*), *piku*.

4. *-r-* zaharra gorde da Sakanan. Urdiaingoak dira adibideak: *irar* ‘ilar’ (*ider* Sakanako erdigunean); *irargi* ‘ilargi’ (*idargi/idergi* Sakanako erdigunean) eta *zidar* (< *zinar*) ‘zilar’ (*zider* Sakanako erdigunean). Burundan *bear/bīar* (< *berar*) ‘belar’ ere esaten da. Aldiz, *elur* esaten da; ez **erur/edur*.

5. Herskarien sailean bada zeresana. Burundako egoera azaltzera mugatuko naiz.

5.1. Hitz hasieran herskari eza ageri da hitz hauetan: *odoldi* ‘goroldio’; *okotz* ‘kokots’.

5.2. Alderantziz, beste hauetan herskaria ageri da: *gailtzau* ‘altzairu’; *kafi* ‘habia’; *kaskal* ‘oskol’.

5.3. Hitz hasieran herskari ahostuna aurkitu dut hitz hauetan: *barre*; *bikor* ‘pikor’; *dalo* ‘talo’; *dermioldermau* (gazt. *término*) ‘herriko soro eta larre pribatuak’; *dolostatu* ‘tolestu’; *gainu* ‘keinu’; *galbaio* ‘kalbario’; *galte* ‘kalte’; *galtzada*; *garzela* ‘kartzela’; *gata* ‘kate’; *girten* ‘kirten’; *goinata/goinatu* ‘koinata/koinatu’; *gonbestazio* ‘konbertsazio [elkarrizketa]’; *gonbiatu* ‘gonbidatu’; *goru* ‘(elizako) koru’; *gostatu* ‘kostatu’.

5.4. Beste hauetan, berriz, ahoskabea agertzen da: *kaixa* ‘gerezi’; *kataxka* ‘gatazka’; *kisa* ‘gisa’; *kisu* ‘gisu’ (eta *kisubile/kisibile* ‘gisugile’); *kitarra* ‘gitarra’; *kosti* ‘gorosti’; *kutza* ‘gurutze’; *paltsa* ‘baltsa [putzu]’; *partz* ‘bartz’; *pekatu* ‘bekatu’; *pika* ‘bike’; *pits* ‘bits [apar]’; *tanpor* ‘danbor’; *torre* ‘dorre’.

5.5. Herskari ahostunak bata bestearekin trukutzen dira sarri: *bultzurrun* ‘giltzurrun’; *deztera* ‘geztera’; *kisubile/kisibile* ‘gisugile’; *mubita* ‘mugita’; *nago* ‘nabo [arbi]’; *sagona* ‘xaboi’; *sube* ‘suge’.

5.6. Inoiz edo behin, herskari ahoskabeak ere trukutzen dira bata bestearekin: *aitatu* ‘aipatu’; *kipula* ‘tipula’.

5.7. Hitz barruan herskari ahostunaren ordean ahoskabea agertzen da *alpertziku* ‘albertxiko’ hitzean. Geroaldiko morfeman *-ko* agertzen da *n* ondoren: *inko* ‘egingo’; *izanko* ‘izango’; *jakinko* ‘jakingo’; *yainko* ‘ereingo’. Ziurrenera, *-ko* hori eskualde honetan berria izatea da arrazoia. Orain gutxi arte *inen* ‘eginen’, *izanen*... esan ohi ziren, geroaldiko morfema *-en* zela.

5.8. Herskari ahostunak eta /r/ dardarkaria ere trukutzen dira. Herskaria ageri da hitz hauetan: *apibil* ‘apiril’; *babatxui* ‘baratxuri’; *kadena* ‘karena’; *odoldi* ‘goroldio’. Beste honetan dardarkaria: *iraikan* ‘igerika’.

5.9. Hasperena desagertu ondoren, herskari ahostunak agertzen dira inoiz haren lekuan. Alde batetik, /b/ duten *obera* ‘ohara [txakur emearen beroaldia]’; *ubal* ‘uhal’; *ubalde* ‘uhalde [uholde]’; *ubarka* ‘uharka’. Bestetik, /g/ duten *ago* ‘aho’; *agotz* ‘ahotz’; *egun* ‘ehun’. Azkenik, /d/ duen *medar* ‘mehar’.

5.10. Hitz hasieran *m-/b-* trukutzen dira. Herskaria ageri da hitz hauetan: *biets* ‘mehatz [bakan]’; *bendu* (< *berendu*) (gazt. *merienda*) ‘askari’. Aldiz, ezpainkaria *mentzagi* ‘berantzagi [legamia]’ hitzean. Nabarmendu dezadan Burundan *musti* ‘busti’ aldaera zaharra gorde dela. Toponimian, gainera, *madura* ‘padura’ agertzen da.

5.11. Euskara nafarraren bereizgarria da *g-* garatzea *ua-* hasierako hitzetan. Burundan *gwai* ‘orain’ eta *gwartu* ‘ohartu’ esaten dira, baina *oia* ‘ohea’ (*guatze* Sakanako erdigunean).

5.12. Herskarien saila ixteko, metatesi adibide hau aipatuko dut: *gilbor* ‘bilgor’.

6. Euskara nafarrean bezala, erdal *-on* amaiera bere horretan egokitu da euskarara Sakana guztian. Burundan batzuetan *-a* berezkoa hartu du (*-ona*): *balkona* ‘bal-

koi'; *balon* 'baloi'; *baston* 'bastoi [makila]'; *botona* 'botoi'; *buzon* 'buzoi [postontzi]'; *flemon* 'flemoi'; *fronton* 'frontoi [pilotaleku]'; *kajona* 'kajoi [tiradera]'; *pantalon* 'pantaloi [praka, galtza]'; *sagona* 'xaboi'. Berdin *-ion* amaiera ere: *akordion* 'akordeoi'; *kamion* 'kamioi'. Hiru hitzetan agertu zait *-oi*, beharbada mailegu zaharrak direlako: *arratoi*, *arrazoi*, *sermoi*.

7. Burundako bereizgarria da *-n- > -nd-* egitea. *Izan*-en pluraleko adizkietan gertatzen da: *gindan* 'ginen'; *zindan* 'zinen'; *zindain* 'zineten'. Kontsonante multzo horixe agertzen da muga adlatiboko morfeman: *eztarriaindo* 'eztarriraino'; *ezurretaindo* 'hezurretaraino'; *iturriaindo* 'iturriraino'. Baita *baindo* 'baino' hitzean ere.

8. Euskara giputzean eta nafarrean bezala, **-ani > -ai* egin da Sakanan: *arrai* 'arrain' (eta *amurrai* 'amuarraïn'); *usai* 'usain'; *zai* 'zain' (eta *artzai* 'artzain') esaten dira Urdiainen.

9. Mendebalean eta erdialdean bezala, *-st-* kontsonante multzoa agertzen da Sakanan: *beste*, *bost*, *este* 'heste', *ostegun*, *ostiral*.

10. Hitzak batzean, gehienbat aditz partizipioa eta laguntzailea elkartzen direnean, *l*, *n*, *r* ondoren, txistukari frikaria ahoskatzen da Sakanan. Urdiaingoak dira adibideak: *etorko al za!* 'etorriko ahal zara!'; *il zaio* 'hil zaio'; *fan zan* 'joan zen'; *in zen* 'egin zuen'; *yan zain* 'eroan [eraman] zuten'; *yon zian* 'egon ziren'; *etor zian* 'etorri ziren'; *in ber zela* 'egin behar zuela'.

11. *EZ* partikula adizkiekin elkartzen denean, gertakari bi nabarmendu behar dira.

11.1. Alde batetik, Burundan *j-* ahoskera duten adizkiak erabiltzen dira. Horrelakoetan *ez + j- > etx-* ahoskatzen da: *etxukat* 'ez zaukaat'; *etxakiet* 'ez zakiat'; *etxakin* 'ez zakin'; *etxakiei* 'ez zakitek'; *etxok* 'ez zagok'; *etxuan* 'ez zidan'. Ezaguna denez, mendebaleko euskararen bada bilakaera hau (Zuazo 2017: 48).

11.2. Bestetik, *ez + z-* elkartzen denean, txistukari frikaria ahoskatzen da Sakanan. Urdiaingoak dira adibideak: *eza* 'ez zara'; *ezan* 'ez zen'; *ezairak* 'ez zaidak'; *ezon* 'ez zegoen'; *ezukalako* 'ez zeukalako'; *ezikein* 'ez zitean'. Gertakari hau ere bada mendebalean (Zuazo 2017: 49).

12. Kontsonanteen saila ixteko, Burundako aldaera batzuk aipatuko ditut: *aitxur* 'aitzur'; *arrantza* 'arrautza'; *be* 'gabe' (eta *baikol/beiko* 'gabeko'); *beal/baia* 'baina'; *burni* 'burdina'; *lazka* (eta *nazka*) (eta *lazkagarri/nazkagarri*); *narru* 'larru'.

Argibide bibliografikoak

Apalauza, Amaia. 2012. *Nafarroako ipar-mendebaleko hizkeren egitura geolinguistikoa*.

Iruñea: Nafarroako Gobernua eta Euskaltzaindia.

Bonaparte, Louis-Lucien. [-1868]. *Phonologie de la langue basque dans tous ses dialectes, comprenant les règles de la prononciation, de l'accent tonique et du changement des lettres, suivie de la loi de l'affinité ou harmonie des voyelles, et précédée d'une nouvelle classification des dialectes, sous-dialectes et variétés de l'euscara. D'après de nombreux renseignements pris sur les lieux en 1856, 1857, 1866 et 1867. Par le prince Louis Lucien Bonaparte*. (1868 inguruko txosten argitaragabea).

Camino, Iñaki. 1997. *Aezkoako euskararen azterketa dialektologikoa*. Iruñea: Nafarroako Gobernua.

- Erdozia, Jose Luis. 2001. *Sakana erdialdeko euskara*. Iruñea: Nafarroako Gobernua.
- Hualde, José Ignacio. 1990. Vowel Lengthening in Basque. *Folia Linguistica* 24. 269-288.
- Hualde, José Ignacio. 1991. *Basque Phonology*. London & New York: Routledge.
- Hualde, José Ignacio. 1996. Arbizuko hizkeraren zenbait soinu bereizgarriak. *Uztaro* 18. 49-60.
- Izagirre, Kandido. 1967. Altsasuko euskeraren gai batzuk. *ASJU* 1. 45-97.
- Ondarra, Francisco. 1965. Voces vascas de Bacaicoa. *BAP* 21. 387-412.
- Zelaieta, Edu. 2008. *Baztan-Bidasoako hizkeren azterketa dialektologikoa*. Iruñea: Nafarroako Gobernua eta Euskaltzaindia.
- Zuazo, Koldo. 1995. Burundako hizkera. In Ricardo Gómez & Joseba A. Lakarra (arg.), *Euskal Dialektologiako Kongresua (ASJUren Gehigarriak 28)*, 297-364. Donostia: Gipuzkoako Foru Aldundia.
- Zuazo, Koldo. 2010. *Sakanako euskara. Burundako hizkera*. Iruñea: Nafarroako Gobernua eta Euskaltzaindia.
- Zuazo, Koldo. 2017. *Mendebaleko euskara*. Donostia: Elkar.
- Zuazo, Koldo. 2022. *Burundako hiztegia*. Leioa: UPV/EHU.
- Zubiri, Juan Jose & Patziku Perurena. 1998. *Goizueta eta Arano herrietako hizkeren ezaugarri orokorrak*. Iruñea: Nafarroako Gobernua, Goizuetako Udala & Aranoko Udala.